

„Сентэнцыя” і „максіма” як семантычныя разнавіднасці афарызма паводле яго адносінаў да рэчаіснасці (на матэрыяле славянскіх і германскіх моў)¹

1.0. Прынцыпы апісання семантыкі афарызма паводле яго адносінаў да рэчаіснасці. Звычайна пад афарызмам разумеецца выслоўе (пэўнага аўтара або таксама і ананімнага паходжання), сінтаксічна эквівалентнае сказу, у якім сцісла, ёміста, абагульнена і, як правіла, у стылістычна вытанчанай, нярэдка алегарычнай і высокамастацкай форме адлюстроўваецца закончаная думка павучальнага ці сцвярджальнага характару, пераважна агульназначнай тэматыкі, глыбокага, істотнага і разам з тым вельмі часта дасціпнага ці нават парадаксальнага зместу.

1.1. Семантычная кваліфікацыя афарызма як аб’екта лінгвістыкі. Афарызмы паводле зместу з’яўляюцца выказваннямі (у тым ліку і моўнымі клішэ), у якіх тыя ці іншыя сувязі паміж прадметамі, з’явамі, працэсамі і г.д. рэальнага або выдуманнага свету (або пэўныя ўласцівасці адпаведных аб’ектаў) адлюстроўваюцца ў абагульненай форме. Паколькі ў афарызмах пазамоўная рэчаіснасць абагульняецца, таму ў іх паведамляецца не аб яе асобных, канкрэтных рэаліях, а аб іх як аб цэлых класах адпаведных аб’ектаў. А гэта значыць, што і пэўныя ўласцівасці аб’ектаў, і сувязі паміж імі, аб якіх згадваецца ў афарыстычных выказваннях, маюць таксама агуль-

¹ This work was supported by the Prague branch of the Research Support Scheme of the Open Society Support Foundation, grant No.: 148-2000.

ны характар, што, у сваю чаргу, прадугледжвае абавязковасць гэтых агульных уласцівасцей і сувязей для ўсіх без выключэння асобных, канкрэтных рэалій як элементаў адпаведнага класа, – інакш кажучы, „заканамернасць” згаданых уласцівасцей і сувязей як фактаў рэальнага або выдуманнага свету. Таму ў афарызмах адлюстроўваюцца законнамернасці сувязей паміж не адзінкавымі рэаліямі (і/або іх уласцівасцей), якія існуюць аб’ектыўна або толькі ў межах адной з магчымых (гэсп. выдуманых) рэчаіснасцей.

Такім чынам, пад афарызмам мэтазгодна разумець выказванне, у якім адлюстравана абагульненая закончаная думка, незалежна ад яго магчымых семантычных, прагматычных, генетычных, функцыянальных, структурных ці іншых унутраных і/або знешніх асаблівасцей. Гэта значыць, што афарызмам можа быць і выслоўе ў мове мастацкай літаратуры ці асобны літаратурны твор, і прыказка ці прымаўка (як і іншыя разнавіднасці парэмій), і філасофская ці навуковая фармулёўка, і сентэнцыя канфесіянальнага зместу, і сацыяльна-палітычны лозунг ці дэвіз, і юрыдычная формула, і рэкламны слоган ці рэкамендацыйна-інфармацыйны тэкст, і звычайная рэпліка бытавога дыялогу, і агульнавядомая цытата, і г.д. – інакш кажучы, любое прэцэдэнтнае ці непрэцэдэнтнае выказванне з прамой ці пераноснай матывіроўкай агульнага значэння, што адлюстроўвае пазачасавую і неалакалізаваную сувязь паміж не адзінкавымі аб’ектамі рэчаіснасці і з’яўляецца зместава самадастатковым (гэсп. аўтасемантычным).

Прапанаваная кваліфікацыя афарызма як любой фразы абагульненай семантыкі („шырокае” разуменне аб’ёму афарыстычнага матэрыялу мовы vs. маўлення) не супярэчыць традыцыйнаму вызначэнню адпаведнага паняцця, якое склалася яшчэ ў антычнасці. У старажытнагрэчаскай мове, напрыклад, пад *ἀφορισμός* разумелася „азначэнне” (*definitio*), а гэта значыць, па-першае, „сказ”, дзе адлюстраваны найбольш агульныя ўласцівасці прадмета альбо класа прадметаў (калі азначэнне ахоплівае ўсе магчымыя выпадкі з той сферы, на якую яно распаўсюджваецца), а па-другое, менавіта „абагульненне рэчаіснасці”.

1.2. Крытэрыі семантычнай дыферэнцыяцыі афарызмаў. Законнамернасці існавання аб’ектаў рэчаіснасці і законнамернасці сувязей паміж імі, што адлюстроўваюцца ў афарыстычных выказваннях, натуральна складаюць вельмі неаднародную сукупнасць

і адрозніваюцца паводле шэрагу субстанцыянальна значных параметраў. Усе заканамернасці рэчаіснасці, напрыклад, неаднолькавыя:

(а) па сферы свайго дзеяння, параўн.: бел. *Снег на куццю – грыбы на лета* (народная прыкмета) і *Кожны чалавек – гэта цэль свет* (К. Чорны); рус. *Всему свое время* (Екклезіяст, 3, 1) і *Грибов ищут, по лесу рыщут* (прыказка, якая ўжываецца і ў прамым сэнсе); польск. *Kwitną drzewa w listopadzie, zima aż do maja będzie* (народнае назіранне) і *Kto miłości nie zna, ten żyje szczęśliwy, I noc ma spokojną, i dzień nietęskliwy* (A. Mickiewicz); англ. *Red sky at night, shepherd's delight: Red sky in the morning, shepherd's warning* (прымаўка) і *Hope springs eternal in the human breast* (A. Pope); ням. *Die Architektur ist erstarrte Musik* (Goethe) і *Geld und Gut macht Mut* (прымаўка) і да т.п.;

(б) па умовах і формах свайго праяўлення, параўн.: бел. *Кіньма сваркі і звадкі* (Я. Купала) і *Гусі нізка – зіма блізка* (прымаўка); рус. *Чужая душа – потемки* (прымаўка) і *Твори, выдумывай, пробуй* (В. Маяковский); польск. *Kiedy luty, obuj buty* (прымаўка) і *Samotność lubią tylko głupcy lub mędrzy* (H. Sienkiewicz); англ. *There is no royal road to learning* (прымаўка) і *Laugh and the world laughs with you, weep and you weep alone* (E. W. Wilcox); ням. *Es ist nicht das Bewußtsein der Menschen, das ihr Sein, sondern umgekehrt ihr gesellschaftliches Sein, das ihr Bewußtsein bestimmt* (K. Marx, „Zur Kritik der politischen Ökonomie”, Vorwort) і *Mit den Ohren such dir eine Frau, nicht mit den Augen* (прымаўка) і да т.п.;

(в) па ступені неабходнасці свайго існавання, параўн.: бел. *Пугай абуга не пераб'еш* (прыказка) і *Гордасць – таксама, мабыць, жаночае зараство* (Я. Скрыган); рус. *Ничто не вечно под Луною* (Н. Карамзин) і *Не знаешь, где найдешь, где потеряешь* (прымаўка); польск. *Co byto, to nie wróci* (прымаўка) і *Litera prawa powinna być włączona do alfabetu* (S. E. Lec); англ. *One cannot be in two places at once* (прымаўка) і *A things of beauty is a joy for ever* (J. Keats); ням. *Nur der verdient sich Freiheit wie das Leben, Der täglich sie erobern muß* (Goethe, „Faust”) і *Von einem Streiche fällt keine Eiche* (прыказка) і да т.п.;

(г) па сваёй адпаведнасці рэальнаму парадку рэчаў у свеце, параўн.: бел. *І дурань ведае, што ў нядзелю свята* (прыказка) і *Рупная пчала ўмее ў соты мёд сабраць і з горкіх кветак* (М. Багдановіч); рус. *Лошади едят овес и сено* (А. Чехов) і *Хоть яловая, а телись* (прыказка); польск. *Nie ma rózy bez cierni (kolców)* (прыказка, якая можа ўжывацца і ў прамым сэнсе) і *Zdarza się, że haczyk zostaje połączony razem z rybakiem* (S. E. Lec, „Myśli nieuczesane”);

англ. *He who denies all confesses all* (прымаўка) і *A rose by any other name would smell as sweet* (W. Shakespeare); ням. *Die Arbeit hat den Menschen geschaffen* < „...sie [*die Arbeit*] hat den Menschen selbst geschaffen” (F. Engels, „Dialektik der Natur”) і *Wer sein Weib schlägt, dem bessert Gott die Nahrung* (прымаўка) і да т.п.²

У залежнасці ад гэтага можна вылучыць больш-менш аднародныя групы афарыстычных выказванняў, у якіх адлюстроўваюцца заканамернасці рэчаіснасці пэўных разнавіднасцей, альбо адпаведныя семантычныя тыпы афарызмаў.

Трэба заўважыць, што вылучэнне больш-менш семантычна гаманых груп афарыстычных выказванняў не можа засноўвацца толькі на фармальных прыкметах, таму што паміж структурнымі (і/або функцыянальнымі) і ўласна семантычнымі ўласцівасцямі афарызмаў не назіраецца той жорсткай сувязі, якая магла б служыць падставой для іх несупярэчлівай класіфікацыі (параўн. згаданыя вышэй прыклады). Разам з тым семантыка афарыстычных выказванняў (і іх адпаведная тыпалогія) не можа быць зведзеная толькі да яе экстралінгвістычнай прыроды, г.зн. да суаднесення з тым ці іншым афарызмам пэўнай заканамернасці рэальнага або выдуманнага свету, паняцце (уяўленне) аб якой інтэрпрэтуецца незалежна ад канкрэтных моўных форм яе адлюстравання. У такім выпадку план зместу афарыстычнага выказвання фактычна перастае быць аб'ектам уласна лінгвістычнага апісання. Аднак адрозненні паміж адлюстраванымі ў афарызмах пэўнымі тыпамі заканамернасцей рэчаіснасці, будучы па сваёй прыродзе чыста лагічнымі, тым не менш суадносяцца з пэўнымі разыходжаннямі

² У якасці крыніц афарыстычнага матэрыялу выкарыстаны наступныя выданні, гл.: У. В. Анічэнка, А. К. Малюк, *Народныя прыкметы*, Мінск 1992; Н. С. Ашукин, М. Г. Ашукина, *Крылатые слова: (Литературные цитаты; Образные выражения)*, Москва 1987; Ф. М. Янкоўскі, *Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы*, Мінск 1992; В. И. Даль, *Пословицы русского народа*, Москва 1984; В. П. Жуков, *Словарь русских пословиц и поговорок*, Москва 1991; И. Я. Ленешаў, М. А. Якалцэвіч, *Слоўнік беларускіх прыказак*, Мінск 1996; *Прыказкі і прымаўкі*, Мінск 1976; В. П. Фелицына, Ю. Е. Прохоров, *Русские пословицы, поговорки и крылатые выражения: (Лингвострановедческий словарь)*, Москва 1988; І. П. Шкраба, Р. Б. Шкраба, *Крынічнае слова: (Беларускія прыказкі і прымаўкі)*, Мінск 1987; Ф. М. Янкоўскі, *Крылатыя словы і афарызмы: (З беларускіх літаратурных крыніц)*, Мінск 1960; G. Büchmann, *Geflügelte Worte, Neue Ausg.*, München - Zürich 1978; *Mała księga cytatów*, Radom 1996; *Nova księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*: T. I-IV, Warszawa 1968-1978; R. Ridout, C. Witting, *English Proverbs Explained*, London 1969; A. Wójcik, H. Ziebart, *Słownik przysłów niemiecko-polski, polsko-niemiecki = Sprichwörterbuch deutsch-polnisch, polnisch-deutsch*, Warszawa 1997.

ў пабудове (і/або функцыянальных уласцівасцяў) афарыстычных выказванняў, таму пры лінгвістычнай класіфікацыі афарызмаў паводле семантыкі фармальна-моўнай падставы з’яўляюцца тыя ці іншыя іх структурныя (і/або функцыянальныя) уласцівасці. Такім чынам, вызначыць і апісаць семантычныя разнавіднасці афарыстычных выказванняў цалкам магчыма на падставе перш за ўсё паняццёвых крытэрыяў (гэсп. уяўленняў, альбо паняццяў, аб пэўных тыпах заканамернасцей як фактаў рэальнага або выдуманнага свету), але з абавязковым улікам адпаведных структурных (і/або функцыянальных) уласцівасцей афарыстычных выказванняў³.

Пры стварэнні ўсякай новай лінгвістычнай класіфікацыі звычайна паўстае праблема тэрміналогіі, асабліва калі аб’ект класіфікацыі з’яўляецца вельмі складаным па сваёй эпістэмалагічнай прыродзе (гэсп. вывучаецца некалькімі дысцыплінамі ці паддысцыплінамі) і не мае пакуль што агульнапрынятага разумення нават у тэрмінах лінгвістыкі, а сам прадмет класіфікацыі (той бок аб’екта, які класіфікуецца), прынцыпы вызначэння пэўных класаў і іх дыферэнцыйныя прыкметы істотна ўдакладняюцца або наогул кваліфікуюцца нанова і набываюць адменнае вызначэнне ў параўнанні з ужо існуючым іх разуменнем.

У гэтай сувязі трэба было б, на першы погляд, пры абазначэнні пэўных зместава-сэнсавых разнавіднасцей афарызма адмовіцца ад выкарыстання такіх сакраментальных у афарыстыцы тэрмінаў, як „сентэнцыя” і „максіма” з прычыны іх недакладнай вызначанасці, што абумовіла ў свой час нават паняццёвае атаясамліванне названых тэрмінаў⁴. Аднак дзеля ўпарадкавання метамавы лінгвістычнага апісання афарызма (і афарыстыкі ўвогуле), каб не ўскладняць і без таго забытаную тэрмінасістэму лінгвістычнага (і наогул філалагічнага) вывучэння афарызма нейкімі новымі, прыдуманымі тэрмінамі, і надання паняццям „сентэнцыя” і „максіма” ўласна лінгвістычнага зместу (зразумела, з улікам ужо існуючага іх разумення

³ Гл.: Е. Е. Иванов, *Семантические типы языковых афоризмов: (На материале восточнославянских языков)*, [В:] *Literatury i języki słowian wschodnich: (Stan obecny i tendencje rozwojowe)*, Opole 1997, Т. 2, s. 111-114.

⁴ Параўн.: F. H. Mautner, *Mazim(e)s, Sentences, Fragmente, Aphorismen*, [В:] *Actes du IV-e Congrès de l'Association internationale de littérature comparée (Fribourg 1964)*, The Hague - Paris 1966, Т. 2, s. 812-819; J. Trzynadlowsky, *Zwischen Mazime und Sprichwort*, „Zagadnienia rodzajów literackich”, Łódź 1966, Т. IX, z. 1 (16), s. 103.

ў навуковай і звычайнай практыцы) мэтазгодна скарыстаць (зразумела, з неабходнымі ўдакладненнямі) менавіта гэтыя тэрміны для абазначэння адпаведных семантычных тыпаў афарыстычных выказванняў.

2.0. Афарызмы- „сентэнцы”. Найперш усе заканамернасці існавання аб’ектаў рэчаіснасці і/або пэўных сувязей паміж імі трэба размяжоўваць па прыкмеце сваёй несупярэчнасці vs. супярэчнасці існуючаму ў рэальным ці выдуманым свеце парадку рэчаў (або ўяўленням аб ім). Адпаведна гэтаму ўсе афарыстычныя выказванні падзяляюцца паводле зместу на тыя, што не супярэчаць рэчаіснасці, і на тыя, што ёй супярэчаць (да другіх належаць семантычныя, лагічныя і сітуацыйныя парадоксы, а таксама т.зв. „кааны”⁵). Афарызмы, што паводле зместу не супярэчаць рэчаіснасці, складаюць вельмі неаднародную сукупнасць і падзяляюцца на падставе шэрагу паняццёвых крытэрыяў на некалькі адпаведных семантычных тыпаў афарыстычных выказванняў.

Усе заканамернасці, якія адлюстроўваюцца ў афарыстычных выказваннях, зместава не супярэчлівых рэчаіснасці, можна падзяліць з пункту гледжання істотнасці vs. неістотнасці, неабходнасці vs. выпадковасці і рэгулярнасці vs. нерэгулярнасці свайго праяўлення як аб’ектыўнай рэальнасці быцця адпаведна на тыя, што маюць сілу закону, і на тыя, што яе не маюць⁶. У сваю чаргу, усе неістотныя, неабавязковыя і нерэгулярныя заканамернасці існавання аб’ектаў рэчаіснасці ці пэўных сувязей паміж імі падзяляюцца паводле залежнасці vs. незалежнасці форм і ўмоў свайго праяўлення (або існавання) ад адпаведных паводзін чалавека. Афарыстычныя выказванні, у якіх адлюстроўваюцца заканамернасці другога тыпу (што не прадугледжваюць абавязковай паводзінскай рэакцыі), можна вызначыць як дэкларацыйныя афарызмы, альбо як сентэнцыі.

Скарыстанне тэрміна „сентэнцыя” ў згаданым сэнсе, зразумела, з’яўляецца не бяспрэчным. Кваліфікацыя як „сентэнцыя”, у прыватнасці, можа і афарыстычнае выказванне „павучальнага зместу”⁷ або „павучальна-маральнага”⁸ незалежна ад сінтаксічнай структуры

⁵ Гл.: Е. Е. Иванов, *Семантические типы...*, с. 114.

⁶ Гл.: Я. Я. Іваноў, *Аб адной семантычнай разнавіднасці афарызмаў (афарыстычныя выказванні – законы) у ўсходнеславянскіх мовах*, „Białostocki Przegląd Kresowy”, Białystok 2000, Т. VIII, s. 37-49.

⁷ Гл.: Н. Т. Федоренко, Л. И. Сокольская, *Афористика*, Москва 1990, с. 100.

⁸ Гл.: А. Я. Міхневіч, *Выслоўі, [у:] Беларускай мове: Эцыклапедыя*, Мінск 1994, с. 115.

фразы, і наогул усякі афарызм, у якім адлюстроўваецца агульназначная думка⁹. Акрамя таго, „сентэнцыяй” звычайна прынята называць (у тым ліку і ў межах лінгвістыкі) яшчэ і выказванне дыдактычнага (як правіла, павучальна-маральнага) зместу пераважна ў форме імператыва сказа¹⁰. Тут, у адрозненне ад нашых ранейшых поглядаў¹¹, мы зыходзім з найбольш шырокага разумення паняцця „сентэнцыя” як выказвання (выслоўя), што змяшчае нейкае агульнае сужэнне, пэўную абагульненую думку, але разам з тым не з’яўляецца фармулёўкай таго ці іншага закону і зместава не супярэчыць рэчаіснасці.

Афарызмы-„сентэнцыі” паводле адлюстравання заканамернасцей фізічнай прыроды свету або сацыяльнай ці духоўнай прыроды чалавека можна дыферэнцыяваць адпаведна на „сентэнцыі прыродазнаўчага зместу” і „сентэнцыі антрапацэнтрычнага зместу”. Трэба заўважыць, што такое размежаванне магчыма і ў дачыненні не толькі да „сентэнцыяў” як семантычнага тыпу афарыстычных выказванняў, але і да тых афарызмаў, што адлюстроўваюць звычайна-бытавыя законы, афарыстычных выказванняў-„парадоксаў” і нават „максім”. Аднак менавіта ў адносінах да „сентэнцыяў” гэты падзел выступае семантычна вызначальным (катэгарыяльным), хаця і з’яўляецца, па сутнасці, прадметна-тэматычным, зразумела, на самым высокім узроўні абстрагавання. Іх дыферэнцыяцыя дазваляе не толькі дакладна акрэсліць аб’ём самага значнага па колькасных параметрах семантычнага тыпу афарыстычных выказванняў увогуле („сентэнцыяў антрапацэнтрычнага зместу”), але і вызначыць дзве найбольш істотныя семантычныя разнавіднасці афарызмаў-„сентэнцыяў” як неабходную падставу для далейшай класіфікацыі гэтага надзвычай семантычна гетэрагеннага класа афарыстычных выказванняў.

2.1. Сентэнцыі прыродазнаўчага зместу. Афарызмы-„сентэнцыі” прыродазнаўчага зместу адлюстроўваюць заканамернасці толькі матэрыяльнага (гэсп. фізічнага) свету, якія вызначаюцца, зыходзячы з аб’ектыўнай або суб’ектыўнай інтэрпрэтацыі нава-

⁹ Параўн.: М. Л. Гаспаров, *Сентенция*, [в:] *Литературный энциклопедический словарь*, Москва 1987, с. 375.

¹⁰ Параўн.: Е. Н. Гаврилова, *Универсальные высказывания и другие обобщающие суждения*, „Филологические науки” 1986, № 3, с. 58 і інш.

¹¹ Параўн.: Я. Я. Іваноў, *Афарызм як прадмет філагіі і аб’ект лінгвістыкі*, „Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта” 1994, № 3, с. 63.

кольнага свету, у межах як сістэмна-навуковага (але не катэгорыяльнага), так і звычайнага (рус. обиходнаго) асэнсавання рэчаіснасці. Параўн.: бел. *Усё цячэ, усё мяняецца* (выраз, аўтарства якога прыпісваецца Геракліту, функцыянуе ў якасці прымаўкі¹²); *Канюшына – каню сіла* (прымаўка); *Лес шумеў і будзе шумець* (Я. Брыль); *Усё мінаецца і ўсё ёсць вечнае* (М. Гарэцкі, „Усё мінаецца”); рус. *Летом два дня лют – час сонет, осенью – час лют, две недели сонет* (прымаўка); *У природы нет плохой погоды* (першы радок песні з папулярнага расійскага к/ф „Служебный роман”); *Вода в колодце всегда холодная* (эмпірычнае меркаванне); *Ничто не вечно под луною* (Н. Карамзин); *При акте химического изменения вещества проявляются совершенно особые силы, вовсе не действующие в неизменяющемся веществе* (Д. Менделеев, „Вещество”); польск. *Liść na drzewie mocno trzyma, nie tak prędko zima* (прымаўка); *Od stania w miejscu niejeden już zginął, Niejeden zginął już świat* (E. Stachura); англ. *A cat has nine lives* (прымаўка); ням. *Nichts ist ewig* (прымаўка); *Der Fisch fängt am Kopfe an zu stinken* (прыказка або ў прамым значэнні *рыба пачынае псавацца з галавы* як эмпірычнае назіранне) і да т.п.

„Сентэнцыямі” прыродазнаўчага зместу трэба лічыць і тыя афарыстычныя выказванні, у якіх адлюстроўваецца натуральная (геср. жорстка дэтэрмінаваная) залежнасць сацыяльнай і/або духоўнай прыроды, наогул жыцця і паводзін чалавека ад яго біялагічнага існавання, з’яў навакольнага свету ці прадметаў матэрыяльнай культуры. Параўн.: бел. *Многія хацелі б увазкрэснуць, ды не ўсе гатовы дзеля гэтага памерці* (М. Коўзкі, „Доля праўды”); рус. *Мертвые с погоста не носят* (прыказка), *Мы вечно то, чем нам быть в свете суждено. Гони природу в дверь: она влетит в окно* (Н. Карамзин); польск. *Gdzie jest strach, tam i wstyd* (прымаўка); англ. *Gluttony kills more than the sword* (прымаўка); ням. *Grau, teurer Freund, ist alle Theorie, Und grün des Lebens goldner Baum* (Goethe, „Faust”); *Der Schlaf ist halber Tod* (прымаўка) і да т.п.

Афарызмы-„сентэнцыі” прыродазнаўчага зместу ўжываюцца пераважна ў навукова-філасофскіх і навукова-тэхнічных тэкстах (у тым ліку папулярнага характару). Менш характэрныя яны для мовы публіцыстыкі і мастацкай літаратуры. У звычайным маўленні (рус.

¹² Гл.: Н. С. Ашукин, М. Г. Ашукина, *Крылатые слова...*, с. 65, параўн. І. П. Шкраба, Р. Б. Шкраба, *Крынічнае слова...*, с. 234-235.

обиходной рэчы) „сентэнцыі” прыродазнаўчага зместу ўжываюцца, як правіла, для абазначэння тых заканамернасцей рэчаіснасці, з ведання якіх складаюцца базавыя (абавязковыя) уяўленні чалавека аб самім сабе і навакольным свеце, і належаць да „трузімаў”¹³.

У мове фальклору да афарыстычных выказванняў гэтага семантычнага тыпу адносяцца перш за ўсё народныя прыкметы-афарызмы (што не належаць да маналагічных выказванняў¹⁴) і афарыстычныя прымхі прыродазнаўчага зместу (калі яны паводле зместу не супярэчаць звычайнай карціне свету). Параўн.: бел. *Калі птушка ў’е гняздо на сонечным баку дрэва, лета будзе непагодлівае* (прагнозная прыкмета); *Калі дзіця ў калысцы падсвеціць месяц, яно доўга не будзе спаць* (прымха); рус. *Ласточки летают низко над землей – к дождю* (прагнозная прыкмета); *Если беременная женщина первые три месяца чувствует себя хорошо – родит сына, плохо – дочь* (прымха); *Собачий вой – к покойнику в доме* (прымха); польск. *Gdy woda zimą huczy, to na wiosnę mróz dokuczy* (народная прыкмета); англ. *What winter, such and summer* (народнае назіранне); ням. *Das Haus, in dem Kakerlaken (Schaben) leben, ist vor Feuer sicher* (прымха) і да т.п.

„Сентэнцыямі” прыродазнаўчага зместу з’яўляюцца, як правіла, тыя афарыстычныя прыказкі і прымаўкі, якія паходзяць ад народных прыкмет і прымхаў. Параўн.: бел. *Гусі ніжа – зіма блізка*¹⁵, рус. *Аминем беса не избыть* (у аснове прыказкі ляжыць народнае павер’е, што малітвай можна абараніцца ад нячысцікаў¹⁶); польск. *Buty skrzypią, będzie mróz* (прымха), *Kwitną drzewa w listopadzie, zima aż do maja będzie* (народная прыкмета, што стала прыказкай¹⁷); англ. *Red sky at night, shepherd’s delight: Red sky in the morning, shepherd’s warning* (вядомая яшчэ з XVI стагоддзя прагнозная прыкмета, якая стала прымаўкай¹⁸); ням. *Hoher Baum fängt viel Wind* (народнае назіранне, што стала прыказкай¹⁹) і да т.п.

¹³ Гл.: Я. Я. Іваноў, *Семантычная структура афарыстычных выказванняў-трузімаў*, [в:] *Dziedzictwo przeszłości związków językowych, literackich i kulturowych polsko-balto-wschodniosłowiańskich*, Białystok 2000, Т. V, s. 104-115.

¹⁴ Гл.: Я. Я. Іваноў, *Аб адной семантычнай разнавіднасці афарызмаў...*, с. 44.

¹⁵ Гл.: І. П. Шкраба, Р. Б. Шкраба, *Крынічнае слова...*, с. 64, параўн. У. В. Анічэнка, А. К. Малюк, *Народныя прыкметы...*, с. 84.

¹⁶ Параўн.: В. П. Жуков, *Словарь...*, с. 33.

¹⁷ Гл.: *Mała księga przysłów polskich*, Radom 1996, s. 106.

¹⁸ Гл.: R. Ridout, C. Witting, *English Proverbs...*, prov. 581.

¹⁹ Гл.: А. Е. Граф, *Словарь немецких и русских пословиц*, Санкт-Петербург 1997, с. 50.

2.2. Сентэнцыі антрапацэнтрычнага зместу. Афарызмы- „сентэнцыі” антрапацэнтрычнага зместу адлюстроўваюць лагічныя або этычныя заканамернасці сацыяльнай і/або духоўнай прыроды чалавека, якія вызначаюцца зыходзячы з агульначалавечага ці індывідуальнага тэарэтычнага або практычнага вопыту. Параўн.: бел. *Хоць, праўда, хлеб ядуць і з вуды, але не ўсе і не заўсюды* (Я. Колас); *Міл той куток, дзе абрэзалі пупок* (прымаўка); *Праўда грубая, ды людзям любая* (прымаўка); рус. *Стерпится – слюбится* (прымаўка), *Счастливые часов не наблюдают* (А. С. Грибоедов); *Никакая деятельность не может быть прочна, если она не имеет основы в личном интересе* (Л. Толстой, „Анна Каренина”), *Не единым хлебом жив человек* (вядомы выраз з Святога Пісання, які ў рускай мове функцыянуе як прыказка²⁰), польск. *Miłość ci wszystko wybaczy* (J. Tuwim); *Każdy człowiek nosi w sobie jakąś swoją tragedię* (H. Sienkiewicz); англ. *Where ignorance is bliss, tis folly to be wise* (T. Gray); *Kind hearts are more than coronets* (A. Tennyson); ням. *Die Sprache des Volkes ist mit dem nationalen Geist immer eng verbunden* (W. Humboldt) і да т.п.

„Сентэнцыямі” антрапацэнтрычнага зместу трэба лічыць і афарыстычныя выказванні, у якіх адлюстроўваецца (а) штучная (гесп. імавернасная) залежнасць сацыяльнай і/або духоўнай прыроды чалавека ад яго біялагічнага існавання, з’яў навакольнага свету ці прадметаў матэрыяльнай культуры, (б) інтэрпрэтацыя чалавека як біялагічнай істоты і прадметаў матэрыяльнай культуры з пункту гледжання тых ці іншых этычных, эстэтычных ці прагматычных прынцыпаў. Параўн., напрыклад, рус. *Хлеб – всему голова* (прымаўка), *Бумага все стерпит* (прыказка), *Старость не радость* (прымаўка) і да т.п.

Афарызмам-„сентэнцыям” антрапацэнтрычнага зместу можа быць уласціва пераносна-вобразнае значэнне. У іх лексічны склад уваходзяць агульнаўжывальныя словы з самых розных тэматычных палёў, аб’яднаныя адной агульнай прадметнай тэмай – „чалавек як сацыяльная і/або духоўная асоба, усё, што яго характарызуе ў адпаведным плане, і што з ім непасрэдна звязана ў навакольным свеце”.

Сфера функцыянавання афарызмаў-„сентэнцый” антрапацэнтрычнага зместу амаль неабмежаваная. Яны найбольш шырока ўжываюцца ў навукова-філасофскіх тэкстах адпаведнага зместу, у мове

²⁰ Гл.: Н. С. Ашукин, М. Г. Ашукина, *Крылатые слова...*, с. 229, параўн. В. П. Жуков, *Словарь...*, с. 209.

публіцыстыкі і мастацкай літаратуры (у тым ліку і як асобныя творы). Менавіта „сентэнцыі” антрапацэнтрычнага зместу пераважаюць сярод крылатых афарызмаў (у прыватнасці, больш за 80,0% крылатых афарыстычных выразаў рускай мовы). „Сентэнцыямі” антрапацэнтрычнага зместу з’яўляецца і пераважная большасць афарыстычных парэмій (гэта, напрыклад, каля 75,0% прыказак і прымавак беларускай мовы). Трэба заўважыць, што антрапацэнтрычны змест наогул уласцівы і пераважнай большасці афарыстычных выказванняў – „не сентэнцый” (акрамя „законаў”, сярод якіх пераважаюць афарызмы прыродазнаўчага зместу).

2.3. Прававыя сентэнцыі. Тыя заканамернасці сацыяльнага і/або духоўнага жыцця чалавека, што з’яўляюцца нормаў яго грамадскіх і асабістых паводзінаў, адлюстроўваюцца ў афарызмах, якія можна азначыць як прававыя сентэнцыі (у супрацьпастаўленне ўсім іншым сентэнцыям – „звычайным”). Афарызмамі – „прававымі сентэнцыямі” з’яўляюцца абагульненыя фармулёўкі юрыдычных законаў і законаў т.зв. „звычайнага (рус. естэственнаго)” права (дарэчы, даўней „сентэнцыяй” называлася менавіта „паста нова, рашэнне суда”²¹). Напрыклад, вядомы крылаты выраз з Святога Пісання бел. *Пералом за пералом, вока за вока, зуб за зуб: як ён зрабіў пашкоджанне на целе чалавека, так і яму трэба зрабіць* (Левіт, 24, 20; Зыход, 21, 24; Другазаконне, 19, 21) і прыказка бел. *Око за око, зуб за зуб* у значэнні ‘за прычыненае зло плаціць тым жа самым’²² (параўн. яе памылковую кваліфікацыю як фразеалагізма ў слоўніку І. Я. Лепшава²³) з’яўляюцца яскравым узорам закону адплаты, што належыць да т.зв. „законаў таліёну” (прынцыпаў крымінальнай адказнасці ў раннякласавым грамадстве, калі пакаранне мусіла дакладна адпавядаць шкодзе). Формула святой помсты ворагу за яго злачынствы бел. *Кроў за кроў, а смерць за смерць* узнікла ў часы Вялікай Айчыннай вайны і набыла сілу маральнага закону для ўсіх, хто змагаўся супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў, асабліва на Беларусі, дзе гэтымі словамі заканчвалася знакамітая *Присяга беларускіх партызан*²⁴. Параўн. таксама: бел. *Усе*

²¹ Гл.: *Сентенция*, [в:] *Большая Советская Энциклопедия*, Москва 1976, Т. 23, с. 266.

²² Параўн.: І. П. Шкраба, Р. Б. Шкраба, *Крынічнае слова...*, с. 49.

²³ Гл.: І. Я. Лепшава, *Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў*, Мінск 1993, с. 83.

²⁴ Гл.: С. Ф. Іванова, Я. Я. Іваноў, *Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў: (Лінгвакраізнаўчы дапамапожнік)*, Мінск 1997, с. 86-88.

роўняы перад законам і маюць права без усякай дыскрымінацыі на роўную абарону правоў і законных інтарэсаў („Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь” 1994 года, Артыкул 22); рус. *Холоп на боярина не послух* (старажытная прыказка, дзе адлюстравана юрыдычная норма сярэднявечча, калі сведкам у судзе дазвалялася быць толькі вольнаму чалавеку); *За стужачом топор гуляет* (адна з устойлівых фармулёвак сучаснага зладзейскага „кодэкса”, якая сцвярджае непазбежнасць пакарання за здрадніцтва сваіх хаўруснікаў²⁵); *Первое слово дороже второго* (сучасная норма звычайнага права, што распаўсюджана ў дзіцячым асяроддзі); польск. *Wszyscy ludzie rodzą się równi* (< англ. *All people are born free* – ключавое палажэнне „Дэкларацыі незалежнасці Злучаных Штатаў Амерыкі”, якое набыло крылатасць у польскай мове²⁶); англ. *Possession is nine points of the law* (сучасная англійская прыказка ў значэнні ‘само па сабе валоданне – гэта ужо валоданне правам уласнасці’ паходзіць ад юрыдычнага палажэння XVII стагоддзя, якое ў выпадку, калі законныя правы каго-небудзь на валоданне чым-небудзь фармальна не былі даказаныя, абараняла маёмасныя правы цяперашняга ўладальніка²⁷); *Each person has the right on life, freedom and personal safety* („The general Declaration of the rights of the person”, Article 3); ням. *Alles wird erlaubt, was es nicht verboten ist* (устойлівая юрыдычная фармулёўка) і да т.п.

Некаторыя шырокавядомыя „прававыя сентэнцыі” нярэдка становяцца агульнаўжывальнымі і ўваходзяць у мову ў якасці крылатых выразаў або парэмій, часта ў пераасэнсаваным значэнні. Напрыклад, агульная для ўсходнеславянскіх моў прыказка бел. *Вольнаму воля* – ‘рабі, дзейнічай як сабе хочаш, бо кожны з’яўляецца свабодным у выбары сваіх рашэнняў, учынкаў і да т.п.’²⁸ (параўн. яе памылковую кваліфікацыю як фразеалагізма ў слоўніку І. Я. Лепешава²⁹) першапачаткова была фармулёўкай найстаражытнейшага права вольнага, непрыгоннага чалавека карыстацца поўнай свабодай дзеянняў, пераходзіць, пераязджаць з месца на месца³⁰. Прыказка

²⁵ Гл.: *Словарь тюремно-лагерно-блатного жаргона: (Речевой и графический портрет советской тюрьмы)*, Москва 1992, с. 341.

²⁶ Гл.: *Mała księga cytatów...*, s. 75.

²⁷ R. Ridout, C. Witting, *English Proverbs...*, prov. 558.

²⁸ Параўн.: І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч, *Слоўнік...*, с. 45.

²⁹ Гл.: І. Я. Лепешаў, *Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы*, Мінск 1993, Т. 1, с. 30-31.

³⁰ Гл.: С. В. Максимов, *Крылатые слова*, Москва 1955, с. 132-133.

рус. *Лежачего не бьют* – ‘на таго, хто пацярпеў, і таму не можа абараніцца, ужо не нападаюць’ (параўн. Жуков [1966] 1991: 159) паходзіць ад фармулёўкі аднаго з асноўных правіл кулачнай бойкі на Русі, якое звычайна абвяшчалася перад яе пачаткам: *Лежачего не бьют – лежащий в драку не ходит* (гл. Максимов [(1891) 1899] 1994: 214) і да т.п.

3.0. Афарызмы-„максімы”. Афарыстычныя выказванні, у якіх адлюстроўваюцца тыя заканамернасці рэчаіснасці, што непасрэдна залежаць паводле форм і ўмоў свайго праўлення (або існавання) ад паводзін чалавека, прадугледжваюць абавязковую паводзінскую рэакцыю, з’яўляюцца па змесце „дырэктыўнымі”. Такія афарызмы можна вызначыць як максімы.

Мэтазгоднасць скарыстання тэрміна „максіма” для абазначэння афарыстычных выказванняў гэтага семантычнага тыпу з’яўляецца не бясспрэчнай, таму што „павучальнай” паводле зместу, як ужо згадвалася вышэй, нярэдка лічыцца і „сентэнцыя”. Тут, у адрозненне ад нашых ранейшых поглядаў³¹, мы выходзім з таго меркавання, што, па-першае, пад „максімай” традыцыйна (яшчэ з XVII стагоддзя пад уплывам французскіх кніг „максім”) разумеецца пэўнае „правіла”, пэўная „норма” паводзін чалавека, а па-другое, „максіма” звычайна супрацьпастаўляецца „сентэнцыі” менавіта па практычнай скіраванасці свайго зместу, змяшчае не вынік, а прадпісанне, патрабуе не згоды, а здзяйснення, выканання³². Такім чынам, тэрмін „максіма”, як і ўжо згаданы тэрмін „сентэнцыя”, ужываецца тут толькі ў адным з сваіх агульнапрынятых значэнняў, якое ў межах мовазнаўчай класіфікацыі афарыстычных выказванняў па іх семантычных тыпах набывае тэрміналагічна вызначальны характар і нападуняецца ўласна лінгвістычным зместам.

Афарыстычныя выказванні-„максімы” змяшчаюць сацыяльныя, маральныя, бытавыя парады, прадпісанні, правілы і да т.п., скіраваныя на тое, каб абмежаваць чалавека ў яго канкрэтных учынках і намерах, падштурхнуць да пэўных, неабходных дзеянняў або забараніць іх ці засцерагчы ад іх, прадэманстраваць узор (гэсп. норму)

³¹ Гл.: Я. Я. Іваноў, *Афарызмы...*, с. 63; параўн.: Я. Я. Іваноў, *Максіма як семантычны тып афарыстычнага выказвання*, [у:] *Матэрыялы Міжнароднага навучнага семінара, посвячанага памяці О. В. Озаровскаго* (27-28 февраля 1996 г.), Могилев 1996, с. 40-41.

³² Гл.: М. Н. Эпштейн, *Афористика*, [в:] *Литературный энциклопедический словарь*, Москва 1987, с. 43.

паводзін, якіх варта або трэба прытрымлівацца ў жыцці. Параўн.: бел. *Вучыся, нябожжа, вучэнне паможжа* (Я. Купала), *Не верце, калі што скажэ, што тоць адна дарога ў жыцці лёгкая* (І. Шамякін, „Крыніцы”); *Еш, пахуль рот свеж* (прымаўка); *Калі курэц, то насі люльку і тытунец* (прымаўка); рус. *Сейте разумное, доброе, вечное* (Н. Некрасов); *Летайте самолетами Аэрофлота* (вядомы рэкламны слоган савецкіх часоў); *Мойте руки перед едой* (устойлівая фармулёўка адной з нормаў асабістай гігіены); агульнавядомыя запаветы біблейскага прарока Маісея *Не убий, Не укради, Не сотвори себе кумира, Чти отца твоего и мать твою* і інш. (Исход, 20, 4); польск. *Miej serce i patrzaj w serce!* (А. Mickiewicz); англ. *Gather ye rosebuds while ye may* (R. Herrick, „To the Virgins, to make Much”), *Hitch your wagon to a star* (R. W. Emerson), *Don't speak to the man at the wheel* (вядомае правіла дарожнага руху); ням. *Verschlemmen soll nicht der faule Bauch, Was fleißige Hände erwarben* (Н. Heine, „Deutschland. Ein Wintermärchen”); *Proletarier aller Länder, vereinigt euch!* (К. Marx, F. Engels, „Manifest der Kommunistischen Partei”) і да т.п.

У афарызмах-„максімах” гаворка вядзецца і пра такія паводзіны чалавека, што характарызуюцца як адмоўныя, якіх не рэкамендуецца пераймаць. Вызначэнне адпаведных заканамернасцей сацыяльнага і/або духоўнага жыцця чалавека прадугледжвае яго адваротную паводзінскую рэакцыю. Напрыклад, крылатыя словы бел. *Дзе трэба – лі слёзы, Дзе трэба – падмаж* (А. Александровіч, „Шні на сонцы”) звычайна цытуюцца як „выражэнне жыццёвых прынцыпаў прайдзісветаў, падхалімаў, нікчэмных людзей”³³. Прыказка бел. *Каб яды было, як на Дзяды, а работы, як у нядзелю, дзе высмейваецца гультайства, прама „адрасуецца чалавеку, які не любіць працаваць, але хоча смачна есці”*³⁴. Крылаты афарызм рус. *Бери, большой тут нет науки* (В. Капніст) звычайна ўжываецца жартам або здэкліва ў адносінах да тых, хто вылучаецца залішняй прагнасцю³⁵.

Фармальнай прыкметай афарыстычных выказванняў-„максім” з’яўляецца сказ у форме імператыва, які можа быць дзеяслоўным і бездзеяслоўным. У якасці граматычных сродкаў выступаюць перш за ўсё дзеяслоў у форме (або ў значэнні) загаднага ладу, імператывуная інтанацыя, спецыяльныя сінтаксічныя канструкцыі, у семантыку якіх уваходзіць значэнне волевыяўлення або пабуджэння

³³ Гл.: Ф. М. Янкоўскі, *Крылатыя словы...*, с. 38.

³⁴ І. П. Шкраба, Р. Б. Шкраба, *Крынічнае слова...*, с. 106.

³⁵ Гл.: Н. С. Ашукин, М. Г. Ашукина, *Крылатые слова...*, с. 408.

да дзеяння (інфінітыўныя і часткова іменныя), а таксама ўсе іншыя сродкі ўтварэння сінтаксічнага значэння пабуджальнасці (і неабходнасці, павіннасці), спецыфічныя для кожнай з моў. Параўн.: бел. *Будзем сяць, беларусы!* (П. Броўка); *Не падганяй, бо не вельмі паедзеш* (прыказка); *Літая трава з поля вон* (прыказка); *Чаго не ясі, таго ў рот не нясі* (прыказка); *Заўсёды наперад! Ніколі назад!* (Я. Купала, „Заўсёды наперад”); *Нам трэба жыць і долю напраўляць, каб нас патомкі з часам не клялі* (Я. Купала, „Пакіньма напушта на лёс свой наракаць”); *Па песню, па сонца!* (А. Куляшоў, „Па песню, па сонца!”); *Тым, хто радзіўся, каб весяліўся* (М. Лужанін, „Тост”); *Не ўздыхай, калі чаго няма, то няхай* (прымаўка); рус. *Куй железо, пока горячо* (прыказка); *Сейте, разумное, доброе, вечное* (Н. Некрасов); *Ищите и обряцете* (Евангелие от Матфея, 7, 7; Евангелие от Луки, 11, 9); *Вперед – без страха и сомненья* (А. Плещеев); *Живи и жизнь давай другим* (Г. Державин); польск. *Miej serce i patrzaj w serce!* (А. Mickiewicz); *Nie budź licha (diabła), kiedy śpi* (прыказка); *Pracuj, nieboże, a Bóg ci dopomoże* (прымаўка); *Niech żyje Polak, jedyny obrońca Maryi* (А. Mickiewicz); *Ojczyźnie służ, zemsta na potem!* (Н. Sienkiewicz); англ. *Don't put all your eggs in one basket* (прыказка); *Know your own faults before blaming others for theirs* (прымаўка); *Hitch your wagon to a star* (R. W. Emerson); *One must draw back in order to leap better* (< лац. *Il faut reculer pour mieux sauter*, М. Montaigne); *Be just before you are generous* (прымаўка); *The bull must be taken by the horns* (прыказка); ням. *Verweile doch! du bist so schön!* (Goethe, „Faust”); *Morgen, morgen, nur nicht heute «Sprechen immer träge Leute»* (Ch. F. Weiße) і да т.п.

Сфера функцыянавання афарызмаў-„максім” даволі шырокая. Яны ўжываюцца ў навуковых тэкстах і жывой гутарковай мове, у публіцыстычных і рэкламна-інфармацыйных тэкстах, мове фальклору і мастацкай літаратуры. „Максімы” даволі часта ствараліся і ствараюцца ў выглядзе асобных мастацкіх твораў (у традыцыйна шырокім разуменні – не толькі ў „павучальнай” але і ў „канстатуючай” форме³⁶). Развіццё „максім” як самастойнага літаратурнага жанру прыпадае на другую палову XVII – канец XVIII стагоддзя, калі ўбачылі свет сусветна вядомыя „*Reflexions ou sentences et maximes morales*” (1665) Франсуа дэ Ларашфуко, „*Introduction*

³⁶ Параўн.: М. Л. Гаспаров, *Максима*, [в:] *Литературный энциклопедический словарь*, Москва 1987, с. 206.

a la connaissance de l'esprit humain", „*Fragments*" і „*Reflexions et maximes*" ([1746] 1746) Люка дэ Клап'е Вавенарга, „*Produits de la Civilisation perfectionnée. Maximes et pensées. Caractères et Anecdotes*" (1795) Нікала-Себасцьяна дэ Шамфора. Дзякуючы ім пад „максімай" як агульным паняццем можа разумецца таксама наогул усякае афарыстычнае выказванне літаратурнага паходжання і ўжывання. Гэта падштурхнула многіх даследчыкаў (у тым ліку і лінгвістаў) разглядаць афарызмы-„максімы" выключна як жанр выказванняў літаратурна-мастацкага паходжання і адпаведнай сферы функцыянавання³⁷. Аднак адлюстраванне тых заканамернасцей сацыяльнага і/або духоўнага жыцця чалавека, што прадугледжваюць яго абавязковую паводзінскую рэакцыю, уласціва таксама і афарыстычным фальклорным тэкстам – прыказкам і прымаўкам. Значная частка парэмій паводле зместу адносіцца менавіта да „максім" (напрыклад, з афарыстычных прыказак і прымавак сучаснай беларускай мовы, амаль кожная шоста з'яўляецца па сваёй семантыцы „максімай"). Павучальнасць (а г.зн. і дырэктыўнасць) наогул здаўна ўласцівыя прыказкам і прымаўкам як адзінкам мовы vs. маўлення і з'яўляецца канстытуцыйнай прыкметай іх плана зместу. Дарэчы, падчас росквіту гэтага фальклорнага жанру ў эпоху еўрапейскага сярэднявечча менавіта павучальная (гесп. дырэктыўная) функцыя прыказак і прымавак „спаборнічала за першыństwo" з іх „дыдактычна-гнасеалагічнай" функцыяй³⁸. Таму можна меркаваць, што вытокі афарызмаў-„максім" як літаратурнага жанру ў адпаведных па семантыцы афарыстычных прыказках і прымаўках.

SUMMARY

Article is devoted to the linguistic analysis of semantics of an aphorism from the point of view of his attitude to a reality. The aphorism is defined as the sentence (as well a cliché) which designates any law of a reality. All aphorisms can be differentiated on semantic "discrepancy vs. consistency" of a reality. All aphorisms, which semantics does not contradict a reality, it is possible to differentiate on "importance vs. insignificance", "essential vs. unessential", "regularities vs. not

³⁷ Параўн.: Е. Н. Гаврилова, *Универсальные высказывания...*, с. 59.

³⁸ Гл.: А. Г. Назарян, *История развития французской фразеологии*, Москва 1981, с. 60-62.

a regularities” the laws of a reality expressed in them. All aphorisms which designate “insignificance”, “unessential” and “not regularity” of law of a reality, it is possible to be differentiated to an attribute “presence vs. absence” of behavioural reaction of the person on them to accordingly “directive aphorisms” (or as latin “maxima”) and “declarative aphorisms” (or as latin “sententia”). Concepts “maxima” and “sententia” are defined in terms of linguistics as semantic categories of an aphorism.